

Ключевые слова: Западно-Украинская Народная Республика (ЗУНР), Галицкая ССР (ГССР), национальная государственность, советская государственность.

Summary

In the article the scientific works by Soviet, foreign and contemporary Ukrainian historians of law devoted to the state building processes in Western Ukrainian People's Republic and Galician SRR are characterized.

Key words: Western Ukrainian People's Republic (ZUNR), Galician SRR (GSRR), national statehood, Soviet statehood.

Отримано 25.07.2012

Г. П. КУРАБЦЕВА

*Ганна Павлівна Курабцева, асистент кафедри
Таврійського національного університету
ім. В. І. Вернадського*

ВИНИКНЕННЯ І ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СУДІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Актуальність вивчення проблеми діяльності інституту військово-морських судів обумовлена необхідністю вивчення досвіду організації, правового забезпечення й практичної діяльності за умов ліквідації системи військових судів в сучасній Україні.

Необхідно зазначити, що науково-теоретичні та практичні аспекти процесу створення і подальшої діяльності інституту військово-морських судів знайшли своє відображення у численних наукових дослідженнях. Серед них, насамперед, слід назвати фундаментальні роботи М. І. Байшева¹, П. А. Зайончковського², А. В. Федорова³, В. А. Селюкова⁴, Н. А. Петухова⁵, В. А. Шагаєва⁶ та інші. Проте досліджуючи проблеми утворення та діяльності військово-судової системи в Росії більшість учених не виділили питання вивчення військово-морських судів в окремий аспект, не спробувавши розібратися в особливостях його діяльності і, тим більше, в еволюції даного інституту впродовж XVIII – першої половини XIX століття. Таким чином, завданням цієї роботи є вивчення процесу виникнення і еволюції інституту військово-морських судів в російській армії і флоті в XVIII – першій половині XIX століття.

Як відомо, Російська держава тривалий період не мала виходів до морів і тому говорити про створення будь-якого флоту в допетровський період не доводиться. Початок його становлення припадає на кінець XVII – початок XVIII ст. і пов'язано з проведенням активної зовнішньої політики та виходом в найближчі моря Петром I. Флот, починаючи з 1713 р., успішно діяв у війні з Швецією, за допомогою його був узятий Гельсінгфорс; у 1714 р. – перемога при Гангуті; у 1719 р. адмірал Апраксін висадився на шведський берег і розорив його; у 1720 р. галерний флот отримав перемогу при Гренгамі. До часу смерті Петра Росія мала близько 40 кораблів, 10 фрегатів і до ста дрібних суден і галер на Балтійському морі, близько ста суден на Каспійському морі та декілька суден Воронежської флотилії.

При цьому слід зауважити, що на законодавчому рівні впорядкування діяльності флоту і створення військово-морських судів тривалий час не проводилося, а, отже, відставало від сухопутних військ. Цілком можливо, що в цей період на флоті діяло загальновійськове законодавство і судова система. Першим законодавчим актом, що заклав основи військово-морського судового законодавства, стала «Інструкція и Артикулы военные Российскому флоту» (№ 2267), видана в квітні 1710 р.⁷ Даний документ був присвячений основам служби на флоті з переліком різноманітних покарань за різні провини. При цьому визначення судових основ практично було відсутнє. Документ лише встановлював владу капітана на кораблі, який разом з офіцерами міг судити нижчі чини. У свою чергу вони підлягали суду адмірала: «33. Капитаны и их офицеры, матросы и солдаты не имут соры между собою чинить, под наказанием по состоянию дела и по рассмотрению Адмиральскому»⁸. Подальший указ, за № 2814 від 29 травня 1714 р. «О сохранении дисциплины на кораблях и о повинности и подсудности морских и сухопутных военно-служащих людей», підкреслював вищу владу на кораблі капітанів, навіть якщо на ньому знаходилися сухопутні офіцери. Всі розпорядження про розшук (слідство) повинен був видавати капітан, причому офіцерам вказувалось: «Поручикам и прочим чинам морским нижним не розыскивать и солдат не бить...»⁹. Цей указ, виданий ще до ухвалення навіть статуту для сухопутних військ, був коротким і фрагментарним, регулював лише окремі приватні питання судово-устрою і судочинства.

Лише 13 січня 1720 р. був прийнятий «Устав Морской» за № 3485¹⁰. Розглянемо його основні положення. Згідно з документом, флот Російської держави тоді становив усього 3660 осіб різних чинів і звань¹¹. Вищою судовою інстанцією визнавалася військова колегія. Їй же, в судових справах, підкорявся командувач флотом Генерал-адмірал (гл. 1).

Йому наказувалось «...смотреть, дабы воинские суды право отправлялись, не маня кому, ниже посягая на кого. И когда какой неправой суд учиниться, тогда оных судей судить надлежит. Ежели же оной сие пренебрежит, то сам достоин будет такого наказания, как те винные». При цьому його влада розповсюджувалася лише на матросів та інших «нижніх чинів».

Особливе положення займав Інтендант (гл. 3): «Смотритель во флоте доброго порядка и правого суда...». Він підпорядковувався колегії, сам судових прав не мав, хоча підвідомчі йому комісари, за його поданням аншеф-командувачу, могли віддаватися суду. Водночас, він зобов'язаний був: «В несогласии главных или нижних офицеров доносит Аншеф командующему. – Если случится какое несогласие между главными, или Обер-Офицерами, то Интендант повинен выслушать их причины и донести о том Адмиралу, или Аншеф командующему, дабы их распрю решить окончательно, или до времени. И если не возможно что будет решить командующему, то надлежит обоим писать о том в военную коллегию».

Особливі судові повноваження, правда тільки в період бою або тривалого походу, мали капітани військово-судів (Кн. 3, гл. 1. «О капитане»). Їм надавалося право усунення з посади своїх офіцерів за першу (у бою) провину, а за другою – позбавити чину.

Статут передбачав, за умови знаходження корабля більш трьох місяців шляху від флагмана або російського порту, право капітана на суд і приведення його рішення (навіть страту) негайно (п. 55). При вирішенні таких справ капітан і всі обер- та унтер-офіцери, які знаходились на кораблі, і становили суд. При цьому вирок підписувався всіма.

«Если же в такое криминальное дело Офицер впадет, кроме бунта: то Капитану его с прочими Обер и унтер-офицерами судить. И ежели достоин будет смерти, телесного наказания, или шельмования: то онаго сковать и привести к своему Флагману, или порту, от кого он послан. Прочие же штрафы и наказания без отсрочки времени чинить надлежит»¹². Діловодством на кораблі займався секретар, у тому числі й суддівським¹³. Отже, встановлений статутом військово-морський суд складався з двох основних частин – судна капітана, за участю командира корабля, і суду флагмана. З компетенції суду капітана вилучалися найбільш важкі злочини офіцерів.

Не зважаючи на це, закон охороняв повноваження капітанів від посягань навіть командувача: «Командующему за Капитана, виноватых сажать за арест и не освобождать, не объявля Капитану. – Командующему за Капитана, в его небытии, может арестовать и посадить виноватых в железа; но запрещается ему из оных паки своею властью свободить без доклада капитанского; но должен Капитану донести о случае бывшем, для чего он был принужден то учинить, под штрафом лишения чина на время» (п. 47)¹⁴.

Враховуючи, що в цей період на флоті вже служила значна кількість священників, особливостям їх підсудності було приділено увагу в гл. 9 Статуту. У судовому плані, за незначні вчинки, вони підкорялися своєму старшому, що знаходився на кораблі Аншефа. І лише за серйозніші злочини судилися церковним судом. 15 березня 1721 р. цей пункт був доповнений і уточнений спеціальним указом за № 3759 «Пункты о Иеромонахах состоящих при флоте». У ньому вказувалося, що у всіх своїх справах священники підкорялися обер-іеромонаху, ним судилися і каралися¹⁵.

Статут категорично забороняв помсту і самосуд: «Обиженный имеет судом сатисфакции искать. – И понеже за все обиды довольное наказание определено есть судом, к которому надлежит свои обиды приносить, а не самим управливаться где они будут свою сатисфакцию иметь, ибо и судьям равной штраф объявлен, ежели неправду или поманку учинят, как и самим винным» (п. 101)¹⁶.

Для підтримки порядку в цей період використовувалися ще вельми жорстокі покарання, зокрема встановлені й даним статутом: четвертування, смерть (наприклад за втечу від служби і тим, хто приховував утікача), позбавлення чину і заслання на галери, тілесні покарання, биття «кішками» і біля щогли, биттям «кішками» біля шпиль, спуск з райни (тричі), биття біля щогли, биття шпіцрутенами, за вбивство командира – колесували, биття шпіцрутенами (у деяких випадках «по три дні»), вирізування ніздрів, вічне заслання на галери (кн. 5, гл. 1).

У ході подальшого вдосконалення системи устрою, управління і судового устрою флоту, 5 квітня 1722 р. за № 3937 був прийнятий «Регламент о Управлении Адмиралтейства и верфи и часть вторая Регламента Морского». Згідно з ним, справи про службовців військово-морського флоту, замість військової колегії, в деяких питаннях стали підсудні Адміралтейській колегії. Проте докладного устрою військово-морських судів і даний документ не закріпив.

Колегії ввірялася «верхнюю дирекцию над людьми, строением, и прочими делами, к Адмиралтейству надлежащими, какого бы звания они не были, во всем Российском Государстве...». На чолі колегії стояв президент, а сама вона складалася з флаг-офіцерів і капітан-командорів (у разі недостатньої кількості флагманів). При колегії діяв прокурор, який мав «смотреть и чтоб Коллегия в судах и расправе праведно и нелицемерно поступала...»¹⁷. Проте реальних судових прав Адміралтейств-колегія не отримала, у зв'язку з чим збереглася система, прописана в «Уставе Морском».

Тенденція відчуження Адміралтейства від вирішення судових справ збереглася і в подальші періоди. Так, коли 24 серпня 1765 р. був прийнятий «Регламент о управлении Адмиралтейств и флотов, с приложением должностей Интендантского и Экипажного Департаментов и Счетной Экспедиции», то і в цьому випадку прав ведення або апеляції судових справ Адміралтейство не отримало¹⁸.

З розвитком Російського флоту, виходу його на нові рубежі, до кінця XVIII ст. виникла необхідність уточнення й доповнення діючих узаконень у цій сфері. У зв'язку з тим 25 лютого 1797 р. приймається «Устав во-

енного флоту» (№ 17833). Його положення істотно не змінили існуючу систему устрою флоту взагалі і судочинства зокрема. Був проведений лише ряд уточнень і доповнень, пов'язаних із збільшенням самого флоту (появою до цього часу Чорноморського), викликаних частковим перерозподілом владних повноважень.

На чолі судової влади на флоті, як і раніше, знаходився Генерал-адмірал (головнокомандуючий флотом): «13. Во всех делах должен судить по закону, и наблюдать справедливость без всякого посягательства и понаrockи, не взирая на лице или особу». Тобто, його суду підлягали нижні чини й офіцери. При цьому офіцер міг бути арештований і відданий під суд лише за особистим дозволом царя.

Наступним ступенем ієрархії військово-морських судів були суди при «эскадренных Главных Командирах». Їх веденню підлягали всі, хто знаходився в його ескадрі, рядові й офіцери, які вчинили важкі злочини (бунт, змова).

Нижчою інстанцією залишався суд капітана, що діяв, правда, з багатьма застереженнями та обмеженнями. Йому підлягали тільки нижні чини (свавілля, непокірність, сварка, бійка); офіцерові капітан, без суду, міг оголосити лише догану. Суд над офіцерами (Комісія) допускався у разі віддаленості корабля від флоту і портів (п. 59). Статут свідчив: «10. Никакой Офицер и Дворянин без суда наказан быть не должен. 11. И начальник корабельный не более властен без суда с Офицером поступить, как учинить ему выговор; когда же увидит его достойным дальнейшего наказания за его вину, и принужден будет отдать под караул или арестовать: тогда неминуемо оный должен быть судим и изследован, достоин ли он был такового наказания»¹⁹.

8 вересня 1802 р. вийшов указ «Об учреждении Министерств». Згідно з ним, були створені міністерства Військових Сухопутних і Морських сил²⁰. Управління новоствореними міністерствами (сухопутним і морським) було залишене за їх колишніми керівниками: морське – за адміралом Мордвіновим, а сухопутне – за генералом Вязмітиновим²¹.

Спочатку у складі Морського міністерства були утворені тільки військова по флоту канцелярія (1802 р.) і департамент міністра морських сил (1803 р.). У 1804 р. при Адміралтейств-коллегії що входила до складу міністерства, створюються генеральний крігсрехт (суд) для флоту. 12 липня 1804 р. вийшов указ «О бытии в учрежденном при оной в генеральном Криссрехте непременно Члену; о правилах к исполнению сей должности и об определении в помощь ему Генерал-Аудитор-Лейтенанта и других чинов».

Для нього встановлювалися наступні обов'язки: «1. В Криссрехте он присутствует jako непременно первый онаго Член. 2. По делам, по коим судопроизводство Высочайше назначено будет особым Членам, и старее его, он заседает по чину. 3. За порядком производства дел он имеет смотрение, и все чины как в генеральном Криссрехте и Адмиралтейств-Коллегии, так и в портах по сей части состоящие, как то: Генерал-Аудитор-Лейтенанты, Обер-Аудиторы, Аудиторы и прочие письмоводцы находятся в непосредственной у него зависимости, определяют к должностям, и увольняются от оных по его представлениям; и он наблюдает за исполнением ими должностей. 4. Его обязанности предоставляется иметь сведения о всех делах, в сей части производимых, ведая о течении оных по Генеральному Криссрехту, при Адмиралтейств-Коллегии; и получаая ведомости от Аудиторов в портах состоящих, иметь неослабное попечение, чтобы все дела произведены и кончены были в положенное по закону время; отвращать всякое промедление и замешательство... 5. ... определить в Криссрехт для содействия ему в исполнении оная по его избранию с утверждением начальства Генерал-Аудитор-Лейтенанта одного... Обер-Аудитора одного... Аудиторов двух... и четырех переписчиков...». На цю посаду був призначений Колезький Радник Микола Ігнат'єв, що отримав звання Військового радника²².

Проте дана установа проіснувала недовго, вже 8 вересня 1805 р. був виданий указ «О преобразовании Генерал-Аудиториата», що призвів до ліквідації крігсрехта і зміни всієї діючої військово-судової системи²³.

Деякі незначні зміни в діяльності вищих судів у флоті відбувалися і далі. Так, 28 березня 1806 р. був прийнятий указ «О учреждении при Адмиралтейств-Коллегии особого суда для отправления дел по судебной части». Причиною його ухвалення стало те, що з ліквідацією посад при колегії Генерал-аудитор-лейтенанта, Обер-аудитора і аудитора разом з канцеляристами (у зв'язку із змінами у військово-судовій частині) розбирати судні справи, що присилалися в адміралтейство, стало просто нікому. У зв'язку з чим і вирішили створити цей судний стіл (один столоначальник, його помічник, канцеляристи)²⁴. Або ж, наприклад, в 1812 р. був створений аудиторський департамент, що також спричинило деякі структурні зміни.

Надалі, фактично до реформ 1860-х рр., система військово-морських судів і їх підсудності практично не змінювалася. Відбувалися лише деякі незначні доповнення. Так, 1 жовтня 1826 р. був прийнятий указ «О суждении в морском ведомстве арестантов, принадлежащих к арестантским ротам, под Морским Начальством состоящим». Відповідно до нього арештантів за всі злочини, що підлягали покарання кішками, шпівцрутенном і батогом, судили в морському відомстві. На них було поширено «изъясненного в учреждении для Армии порядка»²⁵.

24 квітня 1853 р. було ухвалено рішення «Об издании Первого Продолжения Свода Морских Уголовных Постановлений» (від 1851 р.)²⁶, а 20 травня 1853 р. – «Об издании Морского Устава»²⁷. Морський Статут 1853 р. практично не торкнувся існуючої системи військово-морських судів. У ньому лише були уточнені деякі положення про аудиторіат. Так, зокрема, указувалося, що обер-аудитор повинен призначатися з чинів Морського Аудиторіатського відомства. Він завідував виробництвом справ з наступних предметів: 1) з притягнення до суду чинів ескадри, за призначенням слідства і утворення військово-судових комісій; 2) нагляд за виробництвом військово-судових справ; 3) ревізії справ і їх подання начальникові штабу для доповіді флагману; 4) розпорядження для виконання військово-судових вироків²⁸.

Певні зміни в діяльності військово-морських судів, їх правах, повноваженнях і підлеглості відбувалися практично до початку епохи реформ. Так, 28 серпня 1859 р. був виданий указ «О порядке предоставления на высочайшее утверждение мнений, по военно-судным и следственным делам, Главных командиров портов и равных им по власти Начальников» (34834)²⁹, а 27 січня 1860 р. – «Общее Образование Управления морским ведомством и 2) Общее Образование Управления портами» (№ 35386)³⁰. Як указувалося в преамбулі, даний документ був підготовлений і введений в дію з метою скоротити адміністративні установи морського відомства та спростити в них порядок діловодства. Мабуть, серед причин його ухвалення був загальний поганий стан фінансів держави і значне скорочення військового флоту через Паризьку угоду.

Згідно з указом, генерал-адмірал призначався на це звання по обранню царем і йому безпосередньо підпорядковувався. Він був головним начальником флоту і морського міністерства та управляв ним на правах міністра. Господарською частиною морського міністерства завідував керівник морським міністерством під начальством і керівництвом генерал-адмірала (п. 15). При цьому права генерал-адмірала по військово-судовій частині не змінювалися³¹. Найважливішою складовою морського міністерства, як і раніше, був морський генерал-аудиторіат. Він складався з голови, членів флоту і генерал-аудитора. Голова, члени морського генерал-аудиторіату і флоту генерал-аудитор призначалися іменними указами сенату та царськими наказами по флоту. При цьому морський генерал-аудитор оголошувався вищою судовою установою морського відомства. Влада, права і обов'язки морського генерал-аудиторіату і флоту генерал-аудитора не змінювалися (п. 25–28)³².

Важливим кроком, що сприяв подальшому розвитку не тільки системи управління флотом, а й військово-морської судової системи, було ухвалення загального управління портами. Відповідно до нього порти імперії розділялися за ступенем важливості в морському військовому відношенні на два розряди: 1) порти головні; 2) порти другого розряду. До головних портів належали: Кронштадт, Архангельськ, Миколаєвськ, Астрахань і Миколаїв. До них також належав, перебуваючи на особливому положенні С.-Петербург. До портів другого розряду належали: Свеаборг, Ревель і Севастополь, а також зараховані до них: в Каспійському морі – Баку, Астрабанд та Петровськ, в Чорному морі – Константиновський, Сухум-кале і Поті. У головних портах вища влада була зосереджена у руках головних командирів, а в портах другого розряду – у командирів портів. Зараховані до другого розряду порти управлялися начальниками станцій (п. 1–3).

Враховуючи важливу роль головних командирів портів, зазначимо, що згідно з положенням, вони оголошувалися начальниками «всех в порте судов, чинов морского ведомства и всех портовых учреждений, а также попечитель и ближайший местный военный начальник морского госпиталя в порте учрежденного». Головний командир порту одночасно був і військовим губернатором міста. Враховуючи важливість його положення, головні командири портів призначалися царем. При цьому у справах особового складу судів, що перебували в порту, їх переміщення, стройової і розпорядчої частини і стройових команд, вони підкорялися генерал-адміралові, а щодо всієї господарської частини, кораблебудування і так далі – керівникові морським міністерством³³. Головний командир порту, стосовно призначення, переміщення і звільнення у відпустку і у відставку підвідомчих йому чинів користувався правами командира окремого корпусу в мирний час. Спеціально обумовлювалися також права і влада головного командира щодо стягнень з підвідомчих йому осіб, віддання під суд і затвердження судових вироків (п. 4–11)³⁴.

У розпорядження та на допомогу головному командирові порту утворювалося управління головного порту, в яке, зокрема, входила комісія військового суду. Її голова призначався царським наказом по морському відомству, а решта членів – наказами генерал-адмірала³⁵. Всі слідчі й військово-судові справи поступали з цих військово-судових комісій у штаб головного командира і після розгляду докладалися головному командирові обер-аудитором у присутності начальника штабу³⁶.

Важливими указами, що вийшли на додаток та у розвиток попереднього, стали: указ від 12 серпня 1860 р. «О предоставлении Главным Командирам портов и Начальникам, равную с ними власть имеющими, оканчивать, по своему усмотрению, не подлежащие суду следственные дела о чинах морского ведомства» (№ 36081)³⁷ і указ від 31 жовтня 1860 р. «О порядке постановления подтверждения начальниками, ревизирующими приговоры военных судов, о лицах морского ведомства» (№ 36274)³⁸. Вони, як і у військово-морському відомстві, позначили чітку тенденцію до спрощення системи судочинства і затвердження вироків військово-морських судів.

Таким чином, підбиваючи підсумки, можна зазначити, що основи системи військово-морських судів були закладені ще на початку XVIII ст. Петром I в «Уставе Морском» 1720 року. Згідно з ним, вищою судовою інстанцією визнавалася військова колегія, наступний ступінь займав командувач флотом, після нього – флагман і нижчий ступінь – суд капітана. Не зважаючи на утворення Адміралтейства, ця система проіснувала без особливих змін до кінця XVIII – початку XIX ст., коли був створений в 1804 р., при Адміралтейств-колегії, генеральний крігсрехт, а з його ліквідацією в 1805 р. – Генерал-аудиторіат. При цьому однією з вищих інстанцій військово-морських судів стали суди командирів портів. Всі суди діяли колегіально і тому носили назву комісій. З розвитком військово-морського флоту, його інфраструктури і загальною тенденцією до спрощення й прискорення діяльності військових судів більшу роль почали відігравати суди нижчої і середньої інстанцій, контроль над якими концентрувався в руках командирів портів. Дана тенденція надалі знайшла своє відображення при створенні нової системи військово-морських судів у реформеній і післяреформеній періоди.

Перспективи подальшого вивчення проблеми полягають надалі в поетапному вивченні розвитку військово-морських судів у Російській імперії, зокрема в період реформ 1860-х років.

- ¹ Башнев. М. И. Военно-судебная реформа в царской армии, 60–70 гг. XIX в. : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; история правовых и политических учений» / М. И. Башнев. – М., 1953. – 16 с.
- ² Зайончковский П. А. Военные реформы 1860–1870 гг. в России / П. А. Зайончковский. – М., 1952. – 368 с.
- ³ Федоров А. В. Переустройство русской армии в 50–70 годы XIX века (исторический очерк): дис. ... докт. истор. наук : 07.00.01 / Федоров Александр Валентинович. – Л., 1950. – 350 с.
- ⁴ Селюков В. А. Российское военное законодательство в конце XIX – начале XX века (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Селюков Валерий Александрович. – М., 1996. – 178 с.
- ⁵ Петухов Н. А. История военных судов России / Под ред. с предисл. д.ю.н., проф. В. М. Лебедева / Н. А. Петухов. – М.: НОРМА, 2003. – 352 с.
- ⁶ Шагаев В. А. Военно-судебная система России во второй половине XIX века : историко-правовое исследование : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Шагаев Виктор Алексеевич. – Владимир, 2007. – 181 с.
- ⁷ Полное собрание законов Российской империи. С 1649 г. Т. IV. 1700–1712. – СПб., 1830. – 881 с. – С. 485–492.
- ⁸ Там само. – С. 489.
- ⁹ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. 5. 1713–1719. – СПб., 1830. – 780 с. – С. 107–108.
- ¹⁰ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. VI. 1720–1722. – СПб., 1830. – 815 с. – С. 2–117.
- ¹¹ Там само. – С. 4.
- ¹² Там само. – С. 29–30.
- ¹³ Там само. – С. 38.
- ¹⁴ Там само. – С. 55.
- ¹⁵ Там само. – С. 370–371.
- ¹⁶ Там само. – С. 75.
- ¹⁷ Регламент Благочестивейшего Государя Петра Великого Отца Отечества Императора и Самодержца Всероссийского О управлении Адмиралтейства и Верфи И о должностях Коллегии Адмиралтейской и прочих всех чинов при Адмиралтействе обретающихся. – СПб: тип. Морского шляхетного кадетского Корпуса, 1764. – 222 с. – С. 36.
- ¹⁸ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXIII. С 1789 по 6 ноября 1796 г. – СПб., 1830. – 969 с. – С. 233–313.
- ¹⁹ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXIV. С 6 ноября 1796 г. по 1798. – СПб., 1830. – 869 с. – С. 430.
- ²⁰ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXVII. 1802–1803. – СПб., 1830. – 1122 с. – С. 243–244.
- ²¹ Там само. – С. 259.
- ²² Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXVIII. 1804–1805. – СПб., 1830. – 1328 с. – С. 452–453.
- ²³ Там само. – С. 1214–1221.
- ²⁴ Полное собрание законов Российской империи. С 1649. Т. XXIX. 1806–1807. – СПб., 1830. – 1372 с. – С. 152.
- ²⁵ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. I. С 12 декабря 1825 по 1827. – СПб., 1830. – 1204 с. – С. 1018–1019.
- ²⁶ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XXVIII. 1853. – СПб., 1854. – 704 с. – С. 187–188.
- ²⁷ Там само. – С. 249.
- ²⁸ Устав Морской. – СПб, 1853. – С. 46–47.
- ²⁹ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XXXIV. Отделение первое. 1859. – СПб, 1861. – 839 с. – С. 818.
- ³⁰ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XXXV. 1860. Отделение первое. – СПб., 1862. – 660 с. – С. 73.
- ³¹ Там само. – С. 75.
- ³² Там само. – С. 77.
- ³³ Там само. – С. 90.
- ³⁴ Там само. – С. 91.
- ³⁵ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XXXV, 1860. Отделение второе. – СПб., 1862. – 634 с. – С. 93–94.
- ³⁶ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XXXV. 1860. Отделение первое. – СПб., 1862. – 660 с. – С. 95.
- ³⁷ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XXXV, 1860. Отделение второе. – СПб., 1862. – 634 с. – С. 93–94.
- ³⁸ Там само. – С. 200–201.

Резюме

У роботі досліджується процес створення, правове забезпечення діяльності, організаційні особливості та еволюція інституту військово-морських судів у Російській імперії у XVIII – першій половині XIX століття. Зібрано та проаналізовано основні законодавчі акти, виявлено докладний хід формування даного інституту протягом півтора століть.

Ключові слова: військово-морські суди, флот, Російська імперія.

Резюме

В работе исследуется процесс создания, правовое обеспечение деятельности, организационные особенности и эволюция института военно-морских судов в Российской империи в XVIII – первой половине XIX века. Собраны и проанализированы основные законодательные акты, выявлен подробный ход формирования данного института на протяжении полутора веков.

Ключевые слова: военно-морские суды, флот, Российская империя.

Summary

The process of creation, legal providing of activity, organizational features and evolution of institute of naval courts, is in-process probed in the Russian empire in XVIII – to the first half of XIX cent. Collected and treated basic legislative acts, the detailed motion of forming of this institute is exposed on the extent of one and a half ages.

Key words: naval courts, fleet, Russian empire.

Отримано 18.09.2012

О. В. КУЦІПАК

Ольга Вікторівна Куціпак, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

У сучасних умовах все більшої уваги потребує вивчення правового життя країни, тобто тих умов, у яких приймаються правові акти, від яких залежить юридична стабільність і правовий розвиток, формується юридична практика. Вивчати правове життя необхідно через природу правових актів, оскільки саме правовий акт виступає як форма існування юридичних приписів та є інструментом їх формування¹.

Метою статті є дослідження стану правового життя в Україні. Для досягнення поставленої мети було проаналізовано сучасний стан правового життя, визначено основні шляхи розвитку, здатні підняти його якісний стан, розкрити зміст правових актів як змістовних елементів правового життя.

Науковий внесок в аналіз та дослідження проблем правового життя було зроблено такими авторами, як: О. В. Малько, Ю. А. Тихомиров, І. В. Котелевська, В. А. Шиянов, В. Д. Зорькіна, С. В. Паленіна.

Методологічну основу статті становила сукупність принципів: загальнонаукових і спеціально-галузевих методів правового пізнання дійсності. У процесі дослідження було використано положення сучасної теорії пізнання і загальні положення теорії держави і права, застосовано історико-правовий, формально-логічний та інші сучасні методи наукового пізнання.

Стан правового життя потребує все більш активного дослідження та вивчення шляхів його нормалізації для підвищення якісного стану. Одним із найважливіших шляхів нормалізації правового життя сучасного суспільства є впорядкування правових актів-документів, зведення їх в єдине ціле. Впорядкування всіх правових актів та форм їх прояву є не тільки завданням сучасної правової науки, але й одним із напрямів правової політики. У нинішніх умовах не спостерігається єдності в правовому регулюванні, тому лише комплексний підхід до організації єдиної в країні системи актів-документів допоможе створити єдине поле в рамках всієї держави².

Правові акти є основним системоутворюючим фактором, а головним завданням демократичного суспільства є єдність всіх правових актів, а не їх суперечливість. Усі правові акти повинні виступати як єдина система, де кожен правовий акт займає своє місце, являє собою організуючу ланку правової політики і правового життя, забезпечуючи їх збалансованість.

Своєрідний засіб приведення в єдину систему правового масиву – це систематизація. Тому в даний час актуальною є систематизація чинного законодавства, приведення його до більш системної форми. Необхідним є також введення у правову систему нових інструментів, скасування старих правових засобів. Систематизація насамперед використовується в якості ефективного способу забезпечення суб'єктів права необхідною нормативно-правовою інформацією³.

Важливість систематизації законодавства зумовлена потребою його вдосконалення, звільнення від застарілих актів і суперечливих норм, усунення та з'ясування прогалин у законодавстві, визначення, які нормативні акти потрібно приймати.

Ефективність систематизації залежить від участі громадян та їх об'єднань у систематизації законодавства, єдності правової системи, упорядкованості джерел, наукового забезпечення систематизації законодавства шляхом залучення науковців.

Систематизацію правових актів необхідно починати з:

- 1) досягнення найбільш єдиного праворозуміння;
- 2) правильного роз'яснення та тлумачення норм шляхом офіційного закріплення існуючих правил тлумачення;
- 3) підвищення рівня загального стану законності;
- 4) встановлення офіційної класифікації правових актів;
- 5) розташування всіх правових актів за юридичною силою, щоб кожен правовий акт мав своє місце в системі.